

Barbara Baarsma

Van onschatbare waarde

Over het economisch belang van cultuur

Hoe bepaal je het economisch belang van cultuur? En waarom is zo'n waardebeoordeling belangrijk voor overheidsinvesteringen in cultuur?

Toneelgroep
Amsterdam, *Lady
Wintermere's fan*,
regie: Gerardjan
Rijnders, 1991/1992.
© onbekend

Cecil Graham: 'What is a cynic?'

Lord Darlington: 'A man who knows the price of everything and the value of nothing.'

Cecil Graham: 'And a sentimentalist, my dear Darlington, is a man who sees an absurd value in everything, and doesn't know the market price of any single thing.'
(Wilde 1893)

De coronacrisis heeft de culturele sector in het hart geraakt. Op anderhalve meter en met beperkte bezoekersaantallen was het slechts mondjesmaat of digitaal mogelijk om publiek met creativiteit en verbeelding te verrijken. Gedurende lockdowns was dat fysiek überhaupt niet mogelijk. Zonder publiek waren er bovendien geen recettes en door de dichte horeca waren er ook niet die o zo belangrijke neveninkomsten. Gelukkig werd het belang van cultuur door de politiek erkend en was er financiële steun. Desalniettemin was de klap groot, vooral voor makers en voor instellingen met een (grotendeels) ongesubsidieerd verdienmodel.

Net als de culturele sector zijn ook veel andere sectoren flink geraakt door de coronacrisis. Overheidssteun is hard nodig. Met de oplopende staatsschuld wordt de strijd om publieke middelen steviger. Vaak wordt de culturele sector als niet essentieel voor het economisch verdienvermogen weggezet. Veronachtzaamd wordt dat de culturele sector een harde, financiële bijdrage levert aan ons verdienvermogen als land. Om bij de verdeling van die steeds schaarsere overheids-euro's niet het onderspit te delven, is het essentieel het economisch belang van cultuur voor de maatschappij te expliciteren.

Economisch belang

Misschien kent u het toneelstuk *Lady Windermere's fan* van Oscar Wilde, over een verjaardagsfeest van Lady Windermere. Tijdens het bal spreken twee gasten over cynisme. De ene, Cecil Graham, vraagt: 'What is a cynic?' Waarop de andere, Lord Darlington, antwoordt: 'A man who knows the price of everything and the value of nothing.'

Volgens sommigen zijn economen cynici: ze kennen de prijs van alles, maar kennen van niets de waarde. Dat is echter een misvatting. Het in geld uitdrukken van waarde van een goed is niet hetzelfde als zeggen dat voor alles markten moeten worden gecreëerd of dat alles verhandelbaar moet worden gemaakt. Het

betekent ook niet dat we in staat zijn een absolute, eenduidige waarde voor alles te bepalen. Het bespreken van het economisch belang van cultuur lijkt dan cynisch, maar ervan uitgaan dat cultuur boven financiële overwegingen verheven is, is – om met Cecil Graham te spreken – gewoonweg sentimenteel.

Overigens is de term economisch belang veelomvattend en gaat hij niet alleen over geld. Economie is een wetenschap waarin de verdeling van schaarse goederen en diensten centraal staat. We praten vaak over de markt, maar dat is niets anders dan de ruil van goederen en diensten tussen individuen. Kenmerk daarvan is dat het product in kwestie niet onbeperkt voorhanden is; er is sprake van schaarste. Schaarste dwingt ons keuzes te maken, en daarover gaat economie. Het doel is die schaarste zo te verdelen dat zo veel mogelijk mensen er zo veel mogelijk 'nut' aan ontleen. Nut is het economische woord voor welvaart-in-brede-zin, of voor geluk, zo u wilt (Baarsma 2014).

Met het analyseren van het economisch belang van cultuur wil ik het mogelijk maken dat die sector op gelijke voet meetelt in maatschappelijke en politieke afwegingen over besteding van overheidsgeld. Niet in geld uitgedrukte kosten en baten tellen nu eenmaal niet voor vol mee: 'money speaks louder than words'.

Bijdrage aan groeivermogen

Structureel kan een economie maar op twee manieren groeien. Ten eerste doordat meer mensen meer uren gaan werken, zodat het arbeidsaanbod stijgt. De tweede manier is dat meer mensen slimmer werken en meer per gewerkt uur produceren, zodat de arbeidsproductiviteit stijgt. Het arbeidsaanbod is recent verhoogd door de AOW-leeftijd te verhogen en te koppelen aan de levensverwachting. Er is geen maatschappelijk draagvlak om dit nog steviger te doen; er is eerder politieke druk om de verhoging te temperen. Wel kunnen we proberen vrouwen meer uren per week te laten werken, maar dat zet slechts mondjesmaat →

zoden aan de dijk. Daarom zal het kabinet, als het ons groeivermogen wil bevorderen, moeten inzetten op beleid om de productiviteit te verhogen. En het mooie is dat de culturele sector daarbij van groot belang kan zijn.

Hoe? Laten we eens kijken naar de economische ontwikkeling van stedelijke regio's, specifiek die van Amsterdam. Steden en stedelijke regio's zijn de motor van de economie. De G5 – de regio's Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht en Eindhoven – vormen samen ongeveer de helft van de Nederlandse economie (Oevering et al. 2020). Wat bepaalt die sterke grootstedelijke ontwikkeling? Dat is deels de sectorstructuur: het grote aandeel zakelijke dienstverlening bepaalt de hoofdstedelijke groei. Belangrijker dan de economische structuur is echter het vestigingsklimaat, een combinatie van bijvoorbeeld bereikbaarheid, opleidingsniveau van de beroepsbevolking en kwaliteit van de woon- en werkomgeving. In een grootstedelijke regio is sprake van verdichtingsvoordelen, ook wel agglomeratievoordelen genoemd: voordelen van ruimtelijke nabijheid tot andere bedrijven en huishoudens (Ponds et al. 2015).

Deze voordelen zijn fors (Al-Jebouri et al. 2020; Groot et al. 2009; Melo et al. 2009). De effecten van verdichting op productiviteitsgroei, en daarmee economische groei, staan onomstootelijk vast. Bij een verdubbeling van een stad treedt er een productiviteitswinst op van 2 tot 10 procent, en voor Nederlandse stedelijke regio's is

dat zo'n 5 procent (Centraal Planbureau et al. 2015). Aalders en Raspe (2020) tonen dat de regio Amsterdam en de regio Eindhoven met een groei van 23 respectievelijk 22 procent tussen 2013 en 2018 veruit het hardst groeien en dat zij dit grotendeels danken aan hun vestigingsklimaat en agglomeratievoordelen. Voor de regio Amsterdam is dat zelfs de helft. Daarbij speelt cultuur een belangrijke rol.

De drie c's

Er zijn naast cultuur nog twee sectoren, die toevallig ook met een 'c' beginnen, die elk apart een fundament leggen onder het vestigingsklimaat en elkaar gezamenlijk versterken in de agglomeratie-effecten in grootstedelijke gebieden: de culinaire en creatieve sector. Culturele en culinaire voorzieningen hebben een indirecte positieve invloed op de regionale economie doordat ze de kwaliteit van de woon- en werkomgeving vergroten en daardoor hoogopgeleide en productievere talenten en bedrijven aantrekken. Ook faciliteren deze sectoren ontmoetingen die de drijver voor innovatie en groei kunnen zijn. Denk maar aan (on)geplande ontmoetingen in musea, theaters en restaurants. Die maken uitwisseling van kennis en leerprocessen mogelijk. De creatieve en culturele sector voeden daarenboven het creatieve kapitaal van een regio, dat rendeert in bedrijven in onderzoek & ontwikkeling en innovatie. Behoud van de 3 c's is essentieel om veerkrachtig uit de coronacrisis te komen en om daarna de productiviteit, en dus het structureel groeivermogen van regio's en ons land, te vergroten.

Andere baten van investeren in cultuur

Over het economisch belang van cultuur is veel geschreven (onder andere Marlet et al. 2007). Vaak wordt dit belang verengd tot het aantal banen in de sector zelf of tot de bestedingen van toeristen en dagjesmensen in en rond culturele instellingen, maar het omvat zoveel meer.

Los van de baten die cultuurconsumptie voor een individu oplevert, hechten mensen die nu geen gebruik maken van de culturele voorzieningen waarde aan het idee dat ze er gebruik van zouden kunnen maken. Er zijn dus individuele gebruikers- en optiewaarden. Beide spelen een rol bij de agglomeratie-effecten.

Het benadrukken van het economisch belang is extra belangrijk, omdat een groot deel van de culturele sector voor de coronacrisis al 'ziek' was

Daarnaast zijn er waarden die moeilijker in geld zijn uit te drukken, maar desalniettemin belangrijke maatschappelijke betekenis hebben. Zo blijkt dat een concert beluisteren, boek lezen, cultuureducatie op school krijgen en een festival bezoeken een positieve invloed heeft op onder meer onderwijsprestaties en mentale en fysieke gezondheid (Haanstra 2000; Ruiz 2004). Ook bevorderen culturele voorzieningen de leefbaarheid in een wijk en voorkomen ze criminaliteit (Throsby 1994; Ruiz 2004). Deze baten van cultuurinvesteringen mogen overigens niet zomaar opgeteld worden, want dan is er gerede kans op dubbelstellingen en dus overschatting (Baarsma 2012).

Niet alleen ziek door corona

Het benadrukken van het economisch belang is extra belangrijk, omdat een groot deel van de culturele sector voor de coronacrisis al ‘ziek’ was. Het gaat om de ziekte van Baumol (Baumol et al. 1965). De kern is dat de toename van de arbeidsproductiviteit in de culturele sector net als bij andere arbeidsintensieve diensten veel lager is, door het ontbreken van mogelijkheden voor automatisering. Een uitvoering van het strijkkwartet van Beethoven vereist nog altijd dezelfde opstelling en speeltijd als toen het voor de eerste keer werd opgevoerd. Dat geldt tevens voor andere podiumkunsten als ballet, opera en toneel. Terwijl in de rest van de economie de arbeidsproductiviteit sinds de industriële revolutie trendmatig toenam, wat tot uitdrukking kwam in reële loonstijgingen, steeg de arbeidsproductiviteit in deze podiumkunsten niet. Omdat de loonvorming in de culturele sector de rest van de economie volgt, zijn de kosten van een klassiek concert, opera of ballet relatief hoog geworden.

De ziekte van Baumol maakt de strijd om schaars gemeenschapsgeld nog riskanter, want het gevolg is dat de culturele sector een steeds groter aandeel uit de publieke middelen nodig heeft om op hetzelfde niveau te kunnen blijven presteren. Daarbij ondervindt cultuur concurrentie van andere arbeidsintensieve sectoren als de zorg, het onderwijs en de politie, die eveneens aan de ziekte van Baumol lijden en overheids-geld nodig hebben. Dat maakt het extra belangrijk om het economisch belang van cultuur te markeren.

Slotom

Cultuur is van onschatbare waarde. We zijn niet in staat om een absolute, eenduidige waarde voor kunst en cultuur te bepalen. Maar al kunnen we niet alle waarden van kunst en cultuur in geld uitdrukken, op basis van wat we wél kunnen meten loont het om te investeren in de culturele sector. Het genereert individuele en brede maatschappelijke opbrengsten, waarmee we investeren in productiviteitsgroei en zo toekomstige welvaartsgroei mogelijk maken.

We moeten het economisch belang van cultuur analyseren om, tegen de achtergrond van de tijdelijke ziekte van corona en de structurele ziekte van Baumol, de overheidsinvesteringen in cultuur veilig te stellen en de belangrijke rol die zij voor ons groeivermogen heeft, overeind te houden. ●

Literatuur

- Aalders, R. en O. Raspe (2020) ‘Effecten van coronacrisis op regionale economieën: themabericht’. Op: *economie.rabobank.com*, 9 april.
- Al-Jebouri, M., A.F. Oran en G. Al-Assaf (2020) ‘The impact of urban concentration on economic growth: an empirical investigation for a sample of countries’. In: *International Journal of Economics and Financial Issues*, jrg. 10, nr. 4, 116-124.
- Baarsma, B. (2012) *Reken je niet rijk: over economische waardering van baten van monumentenzorg*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Baarsma, B. (2014) ‘Economen zijn geen harteloze misantropen’. In: *de Volkskrant*, 8 november.
- Baumol, W. J. en W.G. Bowen (1965) ‘On the performing arts: the anatomy of their economic problems’. In: *American Economic Review*, jrg. 55, nr. 2, 495-502.
- Centraal Planbureau en Planbureau voor de Leefomgeving (2015) *De economie van de stad*. Den Haag: Centraal Planbureau.
- Groot, H.L.F. de, J. Poot en M.J. Smit (2009) ‘Agglomeration, innovation and regional development: theoretical perspectives and meta-analysis’. In: *Handbook of regional growth and development theories*, 256-281.
- Haanstra, F. (2000) ‘Dutch studies of the effects of arts education programs on school success’. In: *Studies in Art Education*, jrg. 42, nr. 1, 20-35.
- Marlet, G., J. Poort en F. Laverman (2007) *De kunst van investeren in cultuur*. Amsterdam: SEO.
- Melo, P.C., D.J. Graham en B. Noland (2009) ‘A meta-analysis of estimates of urban agglomeration economies’. In: *Regional Science and Urban Economics*, nr. 392, 332-342.
- Oevering, F. en O. Raspe (2020) ‘Regionaal-economische verschillen fors toegevoegd’. In: *ESB*, jrg. 105, nr. 4790, 456-459.
- Ponds, R. en O. Raspe (2015) *Agglomeratievoordelen en de Ruimtelijk-Economische Ontwikkelingsstrategie: position paper*. Utrecht: Atlas voor gemeenten.
- Ruiz, J. (2004) ‘A literature review of the evidence base for culture, the arts and sport policy’. In: *Social Research*, 61-68.
- Throsby, D. (1994) ‘The production and consumption of the arts: a view of cultural economics’. In: *Journal of Economic Literature*, jrg. 32, nr. 1, 1-29.
- Wilde, O. (1893) *Lady Windermere’s fan: a play about a good woman*. Londen: E. Mathews and J. Lane.

Barbara Baarsma is directievoorzitter Rabobank Amsterdam en hoogleraar toegepaste economie aan de Universiteit van Amsterdam. Fotografie: Violaine Chapallaz